

Celoštátne kolo OLYMPIÁDY ZO SLOVENSKEHO JAZYKA A LITERATÚRY

školský rok 2021/2022, 14. ročník

KATEGÓRIA A

I. ČASŤ – PÍSOMNÁ

TEST

Čas na vypracovanie testu: 30 minút

Ukážka 1

Jozef Kaščák – Kone pod kapotou

(upravené)

Keď som si niekedy dávno, ešte v minulom tisícročí, robil vodičák, učiteľ v autoškole nám neustále prízvukoval, aby sme sa ponáhľali s rozumom. Poznáte to, stará múdrosť hovorí, že pomaly ďalej zájdeš. Náš inštruktor to zdupľoval pamätnou vetou: Sme vyrobení na rýchlosť päť kilometrov za hodinu. Poďakujte sa svojim rodičom.

Keď som konečne držal v rukách vytúžený ružový vodičský doklad, ako prvé mi napadlo overiť si v praxi pravidlo o rýchlosti. Realita prebehla všetky moje očakávania. Pred dvadsiatimi piatimi rokmi boli naše cesty takmer prázdne a jazdilo sa na nich pomalšie. Na diaľnici a ešte k tomu dole kopcom som rozfofroval otcovu starú škodovku stodvadsiatku na magických 120 km/h, týždeň z toho kašlala a museli sme na nej dať nastaviť ventily.

O desať rokov neskôr už boli pomery ako z iného sveta: doprava zhustla a šoféri dupali na plyn, čo to dalo. Naše cesty sa razom stali stredom Európy: obstarožné autá zo západu riadili zánovní vodiči z východu. Ani neviem ako a ľudia okolo mňa zmenili slovník. Namiesto išiel som odtiaľ tam a videl som to a to začali hovoriť. Zvládol som to za taký a taký čas a auto fičalo táááakou rýchlosťou. Otáčky, rýchlosť, výkon – dovedy neznáme veličiny ovládli motoristickú reč.

Často sa mi stáva, že si to šiniem obligátnou deväťdesiatkou po ceste, predbieha ma štvorkolesové tornádo a jeho šofér si pri pohľade na mňa okázalo klope na čelo. Chod' parkovať inam!

Nedávno som sa vracal zo služobky a jeden taký stíhač prefičal okolo mňa rýchlosťou, ktorá mi rozhojdala auto. O desať kilometrov neskôr som bol nútený zastať, lebo onen stíhač narazil do kamióna. Kým prišli hasiči a oddelili od seba zvyšky auta a vodiča, chvíľu to trvalo.

Sme vyrobení na rýchlosť päť kilometrov za hodinu. Nič na tom nemení skutočnosť, že auto malo pod kapotou viac ako šesťsto koní. Lebo čo z nich, keď za volantom sedel osol?

1. Z ukážky 1 vyplýva, že rozprávač v mladosti
  - A. jazdil desať rokov na aute značky Škoda 120.
  - B. nevelmi dbal na slová inštruktora z autoškoly.
  - C. ďakoval svojim rodičom za vodičský preukaz.
  - D. príliš riskoval prekročením povolenej rýchlosti.

2. V ktorom odseku ukážky 1 sa nachádza porekadlo?

- A. V prvom.
- B. V druhom.
- C. V treťom.
- D. V piatom.

3. V ktorom odseku ukážky 1 sa nachádza personifikácia?

- A. V druhom.
- B. Vo štvrtom.
- C. V piatom.
- D. V poslednom.

4. **nevlastná priama reč** = gramaticky totožná s priamou rečou, avšak formálne sa neoddeľuje reč rozprávača od reči postavy; rozprávač ju reprodukuje reč postavy zahŕňa do svojho prejavu; príklad: *Nič ma neprekvapovalo, ani decká, čo sa stále vypytovali, koľko je hodín, strýčko.* (R. Jašík – *Námestie svätej Alžbety*)

Ktorá veta predstavuje v ukážke 1 nevlastnú priamu reč?

- A. *Poznáte to, stará múdrosť hovorí, že pomaly ďalej zájdeš.*
- B. *Chod' parkovať inam!*
- C. *Naše cesty sa razom stali stredom Európy: obstarožné autá zo západu riadili zánovní vodiči z východu.*
- D. *Otáčky, rýchlosť, výkon – dovtedy neznáme veličiny ovládli motoristickú reč.*

5. **emfáza** [gr.] = citový dôraz vo vete, pri ktorom používateľ poukazuje na závažnosť faktu zmenou farby hlasu i artikulácie, klesavo-stúpavou či tónovo nadnesenou melódiou a nápadne predĺženými samohláskami. Emfáza sa uplatňuje zvyčajne vo vzrušenom rozhovore, ako aj v rozhlasových a televíznych športových reportážach. (<https://beliana.sav.sk/heslo/emfaza>)

V ktorej časti textu z ukážky 1 sa nachádza príklad emfázy podľa uvedenej definície?

- A. *Keď som si niekedy dávno, ešte v minulom tisícročí, robil vodičák...*
- B. *... dole kopcom som rozfofroval otcovu starú škodovku stodvadsiatku na magických 120 km/h,*
- C. *... Zvládol som to za taký a taký čas a auto fičalo táááakou rýchlosťou.*
- D. *Lebo čo z nich, keď za volantom sedel osol?*

6. Ktorá téza zo slovenskej jazykovedy sa vzťahuje k tretiemu odseku ukážky 1?

- A. „Jazykový systém sa prispôsobuje civilizačnému a kultúrnemu rozvoju.“ Juraj Dolník
- B. „Slovenčina je stredne otvorený jazyk, čo znamená, že do nej prenikajú nové internacionálne slová.“ Oľga Škvareninová
- C. „Tak, ako sa vyvíja samotný jazyk, vyvíja sa i jeho teoretické poznanie.“ Marianna Sedláková
- D. „Nárečové znenie súčasnej spisovnej slovenčiny nemá výraznejší vplyv na spisovnú výslovnosť.“ Ábel Kráľ

7. Ktoré tvrdenie o ukážke 1 je pravdivé?

- A. Z hľadiska členenia textu v nej nájdeme pásmo postáv.
- B. Z hľadiska členenia textu v nej nájdeme vnútorný monológ.
- C. Z hľadiska vonkajšej kompozície obsahuje úvod i obrat.
- D. Z hľadiska vnútornej kompozície obsahuje členenie na odseky.

8. Ktorý druh rozprávača sa uplatnil v ukážke 1? .....
9. V ktorej vete z ukážky 1 sa nachádza klišé?
- A. *Často sa mi stáva, že si to šiniem obligátnou deväťdesiatkou po ceste*
  - B. *Kým prišli hasiči a oddelili od seba zvyšky auta a vodiča, chvíľu to trvalo.*
  - C. *auto malo pod kapotou viac ako šesťsto koní*
  - D. *Realita prebehla všetky moje očakávania*
10. V ktorej možnosti sa nachádza lexikalizovaná metafora z ukážky 1?
- A. *kone pod kapotou*
  - B. *vytúžený ružový vodičský doklad*
  - C. *obstarožné autá zo západu*
  - D. *predbieha ma štvorkolesové tornádo*
11. Ktorá veta z ukážky 1 obsahuje kreatívne využitie príslovy na aktualizáciu výpovede?
- A. *Naše cesty sa razom stali stredom Európy...*
  - B. *Keď som si niekedy dávno, ešte v minulom tisícročí, robil vodičák...*
  - C. *O desať kilometrov neskôr som bol nútený zastať...*
  - D. *Pred dvadsiatimi piatimi rokmi boli naše cesty takmer prázdne...*
12. Ktorý slohový postup dominuje v ukážke 1? .....
13. Ktorá možnosť najvýstižnejšie charakterizuje znaky ukážky 1?
- A. krátka epika, dynamické motívy, hovorovosť
  - B. stredná epika, monologickosť, reflexia
  - C. dejovosť, statické motívy, obraznosť
  - D. sujetovosť, prítomný čas, pointa
14. Čo majú spoločné výrazy *vodičák* a *služobka* z ukážky 1?
- A. Sú to nespisovné slová patriace do študentského slangu.
  - B. Sú to všeobecné podstatné mená s osobitným skloňovaním.
  - C. Sú odvodené neproduktívnymi slovotvornými predponami.
  - D. Sú utvorené univerbizáciou zo združených pomenovaní.
15. *Doprava zhustla a šoféri dupali na plyn, čo to dalo.*
Uvedená veta z ukážky 1 je
- A. zložené súvetie.
  - B. jednoduché priradovacie stupňovacie súvetie.
  - C. jednoduché podradovacie súvetie s vedľajšou vetou príslovkovou.
  - D. spojenie priradovacieho zlučovacieho súvetia a polovetnej konštrukcie.
16. Ktorá veta v ukážke 1 obsahuje náznak sarkazmu?
- A. *Kým prišli hasiči a oddelili od seba zvyšky auta a vodiča, chvíľu to trvalo.*
  - B. *Učiteľ v autoškole nám neustále prízvukoval, aby sme sa ponáhľali s rozumom.*
  - C. *Ani neviem ako a ľudia okolo mňa zmenili slovník.*
  - D. *Jeden taký stíhač prefičal okolo mňa rýchlosťou, ktorá mi rozhojdala auto.*

17. V ktorej časti textu ukážky 1 sa nachádza irónia?

- A. *Keď som si niekedy dávno, ešte v minulom tisícročí, robil vodičák, učiteľ v autoškole nám neustále prízvukoval, aby sme sa ponáhľali s rozumom.*
- B. *Náš inštruktor to zdupľoval pamätnou vetou: Sme vyrobení na rýchlosť päť kilometrov za hodinu. Poďakujte sa svojim rodičom.*
- C. *Keď som konečne držal v rukách vytúžený ružový doklad, ako prvé mi napadlo overiť si v praxi pravidlo o rýchlosti.*
- D. *Poznáte to, stará múdrosť hovorí, že pomaly ďalej zájdeš.*

18. Ktorý frazeologizmus najlepšie vystihuje hlavnú myšlienku ukážky 1?

- A. Zabudol vól, že teľaťom bol.
- B. Radšej hamovať ako banovať.
- C. Nekrič hop, kým si nepreskočil.
- D. Kto druhému jamu kope, sám do nej padá.

19. Vypíšte z tretieho odseku ukážky 1 dve slová, ktoré v ňom tvoria antonymickú dvojicu.

.....

20. Preštylizujte pasívnu konštrukciu v nasledujúcej vete z ukážky 1 na aktívnu.

Sme vyrobení na rýchlosť päť kilometrov za hodinu.

.....

Ukážka 2
Modálnosť textu – Katarína Pekaríková
 (úryvok, upravené)

Prostriedky fakultatívnej modálnosti

Systém modálnych prostriedkov fakultatívnej modálnosti tvoria v slovenskom jazyku modálne slovesá, modálne príslovky a modálne častice (Oravec – Bajžíková, 1986, s. 53 – 55).

	Fakultatívne modálne prostriedky	Veta s fakultatívnymi modálnymi prostriedkami	Veta bez fakultatívnych modálnych prostriedkov
Základné modálne slovesá	<i>môcť, mať, musieť, chcieť, smieť, dať sa</i>	<i>Musel študovať právo.</i>	<i>Študoval právo.</i>
Základné modálne (vetné) príslovky	Nutnosti: <i>treba, netreba, hodno, nehodno, radno, neradno;</i> Možnosti: <i>možno, nemožno, slobodno, neslobodno, ťažko</i>	<i>Synovi treba študovať.</i> <i>Nemožno mi robiť všetko naraz.</i>	<i>Syn študuje.</i> <i>Syn bude študovať.</i> <i>Syn študoval.</i> <i>Nerobím všetko naraz.</i>
Modálne častice	Jednoslovné: <i>určite, bezpochyby, zrejme, (naj)pravdepodobne, asi, možno, sotva, rozhodne, nepochybne, bezpochyby, vraj, údajne, naozaj, azda, hádam, iste, istotne, isto, akiste, isteže, zaiste, dozaista, naisto, nesporne, najskôr, skutočne</i>	<i>Tomáš určite ochorel.</i> <i>Naisto som sa s ním už stretol.</i> <i>Už si ho asi videl.</i> <i>Ťažko sa s ním porozprávaš.</i> <i>Sotva ho spoznáš.</i> <i>Akiste sa pohádali.</i> <i>Nepochybne si už o tom počul.</i> <i>Je to skutočne tak.</i>	<i>Tomáš ochorel.</i> <i>Už som sa s ním stretol.</i> <i>Už si ho videl.</i> <i>Neporozprávaš sa s ním.</i> <i>Nespoznaš ho.</i> <i>Pohádali sa.</i> <i>Už si o tom počul.</i> <i>Je to tak.</i>

Výber základných modálnych slovies je podmienený tým, že tieto prostriedky majú vždy infinitívnu väzbu, nemajú imperatív a netvoria vidové dvojice (MSJ, 1966, s. 366). Najproblematickejšia sa však ukazuje skupina častíc, ktoré vyjadrujú istotnú modálnosť (Navrátil, 2001, s. 96; Šimková, 2004, s. 1 – 11). Vyplýva to z niekoľkých skutočností: 1. spomedzi všetkých desiatich slovných druhov majú častice najmladšiu jazykovednú tradíciu, 2. jedna častica môže patriť do viacerých skupín, 3. epistemický modálny význam častíc nie je dostatočne objasnený (nestotožňujeme ho výlučne s hodnotiacim postojom). Ak vychádzame z najvšeobecnejšieho vymedzenia modálnosti ako postoja hovoriaceho k reálnosti deja, sú pre nás relevantné tie vytyčovacie partikuly hodnotiace, ktoré MSJ (1966, s. 750) charakterizuje s príznakom subjektívneho „najintelektuálnejšieho hodnotenia na osi áno – nie“ (akiste, iste, asi, bezpochyby, zrejme, sotva a i.).

21. Ktoré kodifikačné dielo sa skrýva pod iniciálovou skratkou MSJ použitou v ukážke 2?
Napíšte jeho celý názov. ....
22. Vypíšte z ukážky 2 odborné pomenovanie častíc. ....
23. V ktorej možnosti je na základe informácií z ukážky 2 uvedená veta bez fakultatívnych modálnych prostriedkov?
- A. Dnes sotvakto príde dobrovoľne okopávať kvety na sídlisku.
  - B. To sa nedá povedať s istotou, ale aj ja si to myslím.
  - C. Najskôr je to typické pre dnešných uponáhľaných ľudí.
  - D. Nečakám účasť všetkých obyvateľov nášho sídliska.
24. V ktorej možnosti je správne uvedený význam slova *fakultatívny* z ukážky 2?
- A. záväzný
  - B. možný
  - C. nutný
  - D. zvyčajný
25. Pre ktorý jazykový štýl nie je typické využívanie častíc?
- A. umelecký
  - B. hovorový
  - C. administratívny
  - D. publicistický